অধ্যায় ১০ ঃ লাভ

অধ্যায় গাঁথনি

১০.১ উদ্দেশ্য

১০.২ পৰিচয়

১০.৩ লাভৰ প্ৰাথমিক ধাৰণা

১০.৩.১ লাভৰ অৰ্থ

১০.৩.২ মুঠ লাভ

১০.৩.৩ প্ৰকৃত লাভ

১০.৩.৪ মুঠ লাভ আৰু প্ৰকৃত লাভৰ মাজৰ পাৰ্থক্য

১০.৪ লাভৰ তত্ত্ব

১০.৪.১ লাভ নিৰ্দ্ধাৰণৰ উদ্ভাৱন তত্ত্ব

১০.৪.২ লাভ নিৰ্দ্ধাৰণৰ আশংকা তত্ত্ব

১০.৪.৩ লাভ নিৰ্দ্ধাৰণৰ অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্ব

১০.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১০.৬ অধিক জানিবৰ বাবে

১০.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১০.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১০.১ উদ্দেশ্য

আপোনালোকে ইতিমধ্যে জানিলে যে উৎপাদনৰ চাৰিটা উপাদান অৰ্থাৎ ভূমি, শ্ৰম, মূলধন আৰু উদ্যোগীয়ে উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত যোগোৱা অৰিহণাৰ বাবদ বক্‌চিচ (reward) পায়। নিজস্ব সেৱাৰ বাবে বক্‌চিচ হিচাপে ভূমিয়ে খাজনা পায় আৰু শ্ৰমে মজুৰি পায়। একেদৰে, মূলধনেও ইয়াৰ সেৱাৰ বাবে বক্‌চিচ লাভ কৰে যাক কোৱা হয় সুত। এই অধ্যায়ত এনেকুৱা এক বক্‌চিচ-'লাভ'ৰ কথা আলোচনা কৰা হৈছে। লাভ হৈছে উদ্যোগীৰ উপাদানৰ আয় (factor income)। ই হৈছে ব্যৱসায়ৰ উপাৰ্জন আৰু ইয়াৰ সমস্ত খৰছৰ মাজৰ পাৰ্থক্য। ই সাধাৰণতে এছোৱা সময়ক লৈ নিৰূপিত হয়। লাভক ব্যৱসায়ৰ স্বত্বাধিকাৰীৰ বক্‌চিচ বোলা হয়। তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ ধন আৰু সময় খটুৱাই অনিশ্চয়তা মূৰ পাতি লয়। যদি লাভ নহয়, তেন্তে ব্যৱসায় চলাই যাবলৈ বা ব্যৱসায়ত অধিক ধন খটুৱাবলৈ বিশেষ কাৰণ নাথাকিব; তাৰ সলনি তেওঁলোকে এটা বেংকত ধনখিনি ৰাখিব আৰু সেই জমাৰ ওপৰত সুত অৰ্জন কৰিব।

১০.২ পৰিচয়

আমি ইতিমধ্যে আলোচনা কৰিছো যে উৎপাদনৰ চাৰিটা উপাদান— ভূমি, শ্রমিক, মূলধন আৰু উদ্যোগীয়ে উৎপাদনলৈ আগবঢ়োৱা বৰঙণিৰ বাবে পাৰিতোষিক আদায় দিয়া হয়। ভূমিৰ বাবে ভাড়া আৰু শ্রমিকৰ বাবে মজুৰি আদায় দিয়া হয়। ঠিক সেইদৰে মূলধনে আগবঢ়োৱা সেৱাৰ বাবে সুদ আদায় দিয়া হয়। এই অধ্যায়ত আমি আন তেনে এক পাৰিতোষিকৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম, যাক লাভ বুলি কোৱা হয়। লাভ হৈছে উদ্যোগীজনৰ আয় ফলন। ই হৈছে ব্যৱসায় এটাৰ আয় আৰু ইয়াৰ সমুদায় খৰচৰ পার্থক্য। ইয়াক সাধাৰণতে এক বিশেষ সময়ৰ ব্যৱধানত হিচাপ কৰা হয়। লাভ হৈছে ব্যৱসায়ৰ মালিকলৈ আগবঢ়োৱা পাৰিতোষিক। তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ সময় আৰু মূলধনৰ ক্ষতিৰ শংকা বহন কৰে। যদি লাভ নাথাকিলহেঁতেন কোনো মানুহে হয়তো ব্যৱসায় আৰম্ভ নকৰিলেহেঁতেন বা ব্যৱসায়ত ধন বিনিয়োগ নকৰিলেহেঁতেন। তাৰ পৰিৱর্তে সেই ধন তেওঁলোকে সুদৰ বিনিময়ত বেংকত জমা কৰিলেহেঁতেন।

এই অধ্যায়টিত আমি লাভৰ ধাৰণা, বিভিন্ন প্রকাৰৰ লাভ আৰু লাভৰ তত্ত্ব আলোচনা কৰিম।

১০.৩ লাভৰ প্রাথমিক ধাৰণা

লাভ সম্পর্কে আমি সবিশেষ আলোচনা কৰাৰ আগতে 'লাভ' শব্দটোৰ অর্থ, প্রকৃতি তথা মুঠ লাভ আৰু প্রকৃত লাভৰ ধাৰণা সম্পর্কে আলোচনা কৰাটো আমাৰ বাবে সহায়ক হ'ব।

১০.৩.১ লাভৰ অর্থ আৰু প্রকৃতি

আমি ইতিমধ্যে পাইছোঁ যে লাভ হৈছে উদ্যোগী (entrepreneur)ৰ উপাদানৰ আয় (factor income)। উদ্যোগীয়ে উৎপাদনৰ তিনিটা উপাদান— ভূমি, শ্রম আৰু মূলধন সংগ্রহ কৰে আৰু ইহঁতৰ কার্যকলাপ সমন্বিত কৰে আৰু উৎপাদনৰ সকলো আশংকা মূৰ পাতি লয়। লাভ হৈছে ব্যৱসায়ৰ উপার্জন আৰু ইয়াৰ সমস্ত খৰছৰ মাজৰ পার্থক্য। ইয়াক সাধাৰণতে এছোৱা সময়ৰ ভিত্তিত নিৰূপণ কৰা হয়।

উদ্যোগীয়ে আহৰণ কৰা উপার্জনৰ প্রকৃতি উৎপাদনৰ আন উপাদানবিলাকে আহৰণ কৰা উপার্জনতকৈ বেলেগ। এইক্ষেত্রত, গুৰুত্বপূর্ণ পার্থক্যবিলাক হৈছে ঃ

- প্রথমতে, খাজনা, মজুৰি আৰু সুত আগতীয়াকৈ জনা যায়, লাভৰ কথা জনা নাযায়।
- দ্বিতীয়তে, খাজনা, মজুৰি আৰু সুত শূন্য হ'ব নোৱাৰে, নেতিবাচকতো নহযেই; লাভ শূন্য হ'ব পাৰে অথবা নেতিবাচকো (লোকচান) হ'ব পাৰে।

- তৃতীয়তে, উৎপাদনৰ আন উপাদানবিলাকে আহৰণ কৰা উপার্জন অৱশিষ্ট (residual) উপার্জন নহয়, কিন্তু লাভ হৈছে উৎপাদনৰ আন উপাদানবিলাকক পৰিশোধ কৰাৰ পাছত যিখিনি বাকী থাকে সেইখিনি। সেয়ে, লাভ হৈছে অৱশিষ্ট উপার্জন।

১০.৩.২ মুঠ লাভ

মুঠ লাভ (Gross Profit) হৈছে উৎপাদিত সামগ্ৰীৰ বিক্ৰীৰ পৰা আহৰণ কৰা আয় আৰু উদ্যোগীয়ে খটুওৱা মুঠ ***স্পষ্ট ব্যয়*** (explicit costs)ৰ মাজৰ পার্থক্য। অর্থাৎ উৎপাদনৰ উপাদান ক্ৰয় কৰাৰ বাবদ হোৱা ব্যয় মুঠ লাভৰ পৰা বাদ দিয়া হয়।

এনেদৰে, মুঠ লাভ = মুঠ আয়- মুঠ স্পষ্ট ব্যয় ।

ব্যৱসায়ত দ্ৰব্য-পাতিৰ মূল্য নিৰূপণ ক্ষেত্ৰত আৰু আহিলাপাতিৰ ব্যৱহাচ্ছ্ৰ ক্ষেত্ৰত সিদ্ধান্ত লোৱাত সহায়ক হ'বলৈ মুঠ লাভক কৃতিত্বৰ সূচক (performance indicator) হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

কেতবোৰ প্ৰধান উপাদানক লৈ মুঠ লাভ গঠিত হয়। এই উপাদানবিলাক হৈছে ঃ

- **পৰিচালনাৰ মজুৰি** (Wages of Management) ঃ যেতিয়া উদ্যোগীয়ে নিজে ব্যৱসায়টো পৰিচালনা কৰে, তেওঁৰ মুঠ লাভত তেওঁৰ পৰিচালনাৰ মজুৰি অন্তর্ভুক্ত হৈ থাকিব। বাস্তৱিকতে, মজুৰি তেওঁৰ লাভৰ এটা অংশ নহয়; কাৰণ আন কোনো প্ৰতিষ্ঠানত এজন পৰিচালক হিচাপে কাম কৰা হ'লেও তেওঁ সেইখিনি অর্জন কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। সেই বাবে তেওঁ নিজে ব্যৱসায় পৰিচালনা কৰি পোৱা মজুৰি তেওঁৰ মুঠ লাভত অন্তর্ভুক্ত হয়, অৱশ্যে প্ৰকৃত লাভ উলিয়াবলৈ ইয়াক বাদ দিয়া হয়।
- **উদ্যোগীৰ নিজা ভূমিৰ খাজনা** (Rent on enterpreneur's own land) ঃ উদ্যোগী এজনে তেওঁৰ ব্যৱসায় নিজা ভূমিত আৰম্ভ কৰিব পাৰে। ব্যৱসায়িক উদ্দেশ্যত তেওঁৰ ভূমি ব্যৱহাৰ কৰাৰ বাবদ, তেওঁক খাজনা দিয়া হয়। ঠিক মজুচ্ছ্ৰি দৰে, খাজনাও তেওঁৰ লাভৰ এটা অংশ নহয়; কাৰণ আন উদ্যোগীক সেই ভূমিখিনি ভাড়াত দিও তেওঁ সেইখিনি অর্জন কৰিব পাৰে। সেইবাবে ব্যৱসায়ত লগোৱা উদ্যোগীৰ নিজা ভূমিৰ খাজনা হৈছে মুঠ লাভৰ এটা অংশ; অৱশ্যে, প্ৰকৃত লাভ উলিয়াবলৈ ইয়াক বিয়োগ কৰা হয়।
- **নিজা মূলধনৰ সুত** (Interest on his own capital) ঃ উদ্যোগীয়ে যেতিয়া ব্যৱসায়ত নিজা মূলধন বিনিয়োগ কৰে, তেওঁ ইয়াৰ ওপৰত সুত পায়। ওপচ্ছ্ৰ দুটাৰ দৰে, সুতো তেওঁৰ লাভৰ অংশ নহয়; কাৰণ আন ব্যৱসায়ক তেওঁৰ মূলধন ধাৰলৈ দিও তেওঁ সেইখিনি আহৰণ কৰিব পাৰে। সেই বাবে তেওঁৰ নিজা মূলধনৰ

বাবদ পোৱা সুত তেওঁৰ মুঠ লাভত অন্তর্ভুক্ত হয়; অৱশ্যে, প্রকৃত লাভ উলিয়াবলৈ ইয়াক বাদ দিয়া হ'ব।

- **আকস্মিক লাভ** (Windfall profit) ঃ উৎপাদিত সামগ্রীৰ অপ্রত্যাশিত মূল্য বৃদ্ধিয়ে উদ্যোগীৰ অধিক লাভ ঘটায়। এই অতিৰিক্ত লাভ মুঠ লাভত অন্তর্ভুক্ত হ'ব।
- **একচেটিয়া লাভ** (Monopoly profit) ঃ উৎপাদিত সামগ্রীৰ পৰিমাণ আৰু মূল্যৰ ওপৰত যি উদ্যোগীয়ে পুনৰুৎপাদনৰ স্বত্ব (copyright), স্বত্বাধিকাৰ (patent right) আৰু একচেটিয়া স্বত্ব (monopoly right) উপভোগ কৰে, সেই উদ্যোগীয়ে অধিক উপার্জন লাভ কৰিব। এই উপার্জন মুঠ লাভৰ এটা অংশ হ'ব।
- **উৎপাদন পৃথকীকৰণ** (Production differentiation) ঃ বিজ্ঞাপন, সামগ্রী ঘৰে ঘৰে যোগান ধৰা গ্রাহক সেৱা আৰু এনেধৰণৰ আন কেতবোৰ উপাদানৰ ফলত উৎপাদন পৃথকীকৰণ হয়। ইয়াৰ ফলত সামগ্রীৰ চাহিদা বৃদ্ধি হ'ব পাৰে আৰু উদ্যোগীৰ লাভত সংযোজন হ'ব পাৰে। এই লাভ মুঠ লাভৰ অন্তর্ভুক্ত হ'ব।

১০.৩.৩ প্রকৃত লাভ

এই কথা মন কৰিবলগীয়া যে মুঠ লাভ (Gross Profit) আৰু প্রকৃত লাভ (Net Profit)ৰ আনুষংগিক অংশবিলাকৰ ক্ষেত্রত অর্থবিজ্ঞানীসকলৰ মাজত কোনো সর্বসন্মত সিদ্ধান্ত নাই। কিছুসংখ্যকে মুঠ লাভৰ অংশ হিচাপে আকস্মিক লাভ, একচেটিয়া লাভ, উদ্যোগীৰ আশংকা আৰু অনিশ্চয়তা বহন কৰাৰ সক্ষমতাৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা লাভ, নতুনত্বৰ উদ্যম আৰু উৎপাদিত সামগ্রীৰ ভেদ কৰণৰ উপাদানবিলাকক অন্তর্ভুক্ত কৰাৰ বিপৰীতে কিছুসংখ্যকে এইবিলাকক প্রকৃত লাভৰ অংশ হিচাপে অন্তর্ভুক্ত কৰে। অৱশ্যে, এই কথা প্রতিপন্ন হৈছে যে আধুনিক অর্থবিজ্ঞানীসকলে প্রায়ে লাভৰ আমেৰিকান দৃষ্টিভংগী মানি ল'ব বিচাৰে, য'ত লাভক সম্পূর্ণৰূপে উদ্যোগমূলক কাম-কাজ যথা- বেতনভোগী কর্মচাৰীয়ে সমাপন কৰিব নোৱৰা কাম-কাজৰ বক্‌চিচ বুলি কোৱা হয়। এনেকৈ, উদ্যোগমূলক সক্ষমতাবিলাক অর্থাৎ, আশংকা বহন কৰা, অনিশ্চয়তা বহন কৰা, দৰ-দাম কৰাৰ দক্ষতা, নতুনত্ব অনা ইত্যাদিয়ে তেওঁৰ প্রকৃত লাভত ফল দিয়ে।

স্পষ্ট ব্যয় (explicit cost) আৰু *সাংকেতিক ব্যয়* (implicit cost)ৰ মাধ্যমেৰে প্রকৃত লাভ এনেদৰে দেখুৱাব পাৰি ঃ

প্রকৃত লাভ = মুঠ লাভ - উৎপাদনৰ সাংকেতিক ব্যয় - অৱক্ষয় ব্যয়।

প্রকৃত লাভত কেতবোৰ উপাদান অন্তর্নিহিত হৈ থাকে। এইবিলাক হৈছে ঃ

- **আশংকা আৰু অনিশ্চয়তা বহন** (Bearing risks and uncertainties) ঃ উদ্যোগীয়ে একোবিধ সামগ্রী ইয়াৰ ভৱিষ্যতৰ চাহিদাৰ অনুমানৰ ওপৰত উৎপাদন

স্পষ্ট ব্যয় ঃ বাহিৰা উৎসৰ পৰা ভাড়া কৰি অনা উৎপাদনৰ উপাদানবিলাকৰ বাবদ হোৱা খৰছ

সাংকেতিক ব্যয় ঃ উৎপাদনৰ সেই উপাদানবিলাকক আদায় দিয়া ব্যয়, যিবিলাক প্রতিষ্ঠান খনৰ আভ্যন্তৰীণ উৎসৰ পৰা আহে।

আৰম্ভ কৰে। ভৱিষ্যতৰ চাহিদা কমিবও পাৰে অথবা আশা কৰা পৰ্যায়লৈ নুঠিবও পাৰে। এই আশংকা আৰু অনিশ্চয়তা মূৰ পাতি লোৱা বাবে, উদ্যোগীয়ে এক উপার্জন আহৰণ কৰিব যিটো তেওঁৰ প্ৰকৃত লাভৰ অংশ হ'ব।

- **শ্ৰেষ্ঠ দৰদাম কৰোঁতা হিচাপে প্ৰাপ্তি** (Gains as superior bargainer) ঃ শ্ৰমিক, পুঁজিপতি, ভূস্বামী, কেঁচামালৰ যোগনীয়াৰ আৰু উপভোক্তাৰ সৈতে দৰদাম কৰাৰ পৰাও উদ্যোগীয়ে লাভ পাব পাৰে। দৰদাম কৰাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠ দক্ষতাৰ কাৰণে তেওঁৰ এই প্ৰাপ্তি ঘটে।
- **উদ্ভাৱন** (Innovation) ঃ চুম্পীটাৰ (Schumpeter)ৰ মতে, উদ্ভাৱন কৰা উদ্যোগীয়ে সাধাৰণ উদ্যোগীতকৈ অধিক উপার্জন আহৰণ কৰিব। এই অতিৰিক্ত উপার্জন প্ৰকৃত লাভৰ এটা অংশ।

  এই কথা মন কৰিবলগীয়া যে যুটীয়া ষ্টক কোম্পানীয়ে শুদ্ধ লাভ (pure profit) অৰ্জন কৰে, যিহেতু অংশীদাৰসকল হৈছে এই কোম্পানীৰ স্বত্বাধিকাৰ, আৰু তেওঁলোকে কোম্পানীক ভূমি, শ্ৰম আৰু মূলধনৰ যোগান নধৰে।

১০.৩.৪ মুঠ লাভ আৰু প্ৰকৃত লাভৰ মাজৰ পাৰ্থক্য

আমি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰিছোঁ যে মুঠ লাভ আৰু প্ৰকৃত লাভৰ আনুষংগিক অংশবিলাকৰ ক্ষেত্ৰত অৰ্থবিজ্ঞানীসকলৰ মাজত কোনো সৰ্বসম্মত সিদ্ধান্ত নাই। কাজেই, এই দুটাৰ মাজত স্পষ্ট পৃথকীকৰণ সদায় সমালোচনাৰ উৰ্দ্ধত নহয়। অৱশ্যে, আমাৰ ওপৰৰ আলোচনাৰ ভিত্তিত এই দুটাৰ মাজত তলত দিয়া পাৰ্থক্যবিলাক ৪.১ নং তালিকাত দেখুওৱা হৈছে ঃ

তালিকা ৪.১ ঃ মুঠ লাভ আৰু প্ৰকৃত লাভৰ মাজৰ পাৰ্থক্য

ক্ৰঃ	মুঠ লাভ	প্ৰকৃত লাভ
(১)	(২)	(৩)
১	মুঠ লাভ হৈছে এক বিস্তৃত ধাৰণা	প্ৰকৃত লাভ হৈছে দৰাচলতে মুঠ লাভৰ এটা অংশ
২	মুঠ লাভত কেৱল স্পষ্ট ব্যয় অন্তৰ্ভুক্ত হয়	প্ৰকৃত লাভত স্পষ্ট আৰু সৱল উভয় ব্যয় বহির্ভুত হয়।
৩	সূত্ৰ ঃ মুঠ লাভ = মুঠ আয় - স্পষ্ট ব্যয়	সূত্ৰ ঃ প্ৰকৃত লাভ = মুঠ আয় - মুঠ ব্যয়

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ উল্লেখ কৰক।

(ক) উদ্যোগীয়ে আহৰণ কৰা উপার্জনৰ প্ৰকৃতি উৎপাদনৰ আন উপাদানবিলাকে আহৰণ কৰা উপার্জনতকৈ পৃথক। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

(খ) খাজনা, মজুৰি আৰু সুত আগতীয়াকৈ জনা যায়, লাভৰ কথা জনা নাযায়। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

(গ) প্ৰকৃত লাভৰ পৰা স্পষ্ট আৰু সাংকেতিক ব্যয় বাদ দিয়া নহয়। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ লাভ আৰু উৎপাদনৰ আন উপাদানবিলাকে লাভ কৰা 'বকচিচ্'ৰ মাজৰ যিকোনো দুটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰক। (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ লাভক কিয় ব্যৱসায়ৰ স্বত্বাধিকাৰীৰ বক্‌চিচ বোলা হয়? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

১০.৪ লাভৰ তত্ত্ব

লাভৰ বহুতো তত্ত্ব আছে— লাভৰ খাজনা তত্ত্ব, লাভৰ মজুৰি তত্ত্ব, স্বাভাৱিক গতি তত্ত্ব, সংস্কাৰ তত্ত্ব, প্ৰান্তিক উৎপাদনশীলতা তত্ত্ব, আশংকা তত্ত্ব, অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্ব ইত্যাদি। এইবিলাকৰ মাজৰ পৰা আমি ইয়াত তিনিটা তত্ত্ব আলোচনা কৰিম। সেইকেইটা হৈছে ঃ লাভৰ সংস্কাৰ তত্ত্ব, লাভৰ আশংকা তত্ত্ব আৰু লাভৰ অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্ব।

১০.৪.১ লাভৰ উদ্ভাৱন তত্ত্ব

আমি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰিছোঁ যে উদ্ভাৱন হৈছে লাভৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ উপাদানবিলাকৰ অন্যতম। এই তত্ত্বটো জোছেফ চুম্‌পীটাৰ (Joseph Schumpeter)ৰ সৈতে জড়িত। তেওঁৰ মতে, লাভ আহৰণত নতুনত্বই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। উদ্যোগীৰ নতুনত্ব আৰোপৰ উদ্যমে সৰ্বাধিক লাভ আনিব পাৰে। চুম্‌পীটাৰে নতুনত্ব আৰোপ বা সংস্কাৰ সাধনক উদ্যোগীৰ প্ৰধান কাম বুলি বিবেচনা কৰিছে।

'Innovation' শব্দটোৰ চুম্‌পীটাৰে এক অত্যন্ত বিস্তৃত অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰিছে। তেওঁৰ মতে, উদ্ভাৱনে তলৰ যিকোনোটোকে বুজাব পাৰে ঃ

- এটা নতুন সামগ্ৰী উলিওৱা,
- উৎপাদনৰ এটা নতুন কৌশল উলিওৱা,
- কেঁচামালৰ এটা নতুন উৎসৰ আৱিস্কাৰ আৰু
- এখন নতুন বজাৰৰ আৱিষ্কাৰ।

চুম্‌পীটাৰে দুই ধৰণৰ উদ্ভাৱনৰ কথা উল্লেখ কৰিছে ঃ **প্ৰথমতে,** যিবিলাকে উৎপাদন ফলন (production function)লৈ পৰিৱৰ্তন আনে আৰু পৰিণাম স্বৰূপে উৎপাদনৰ ব্যয় হ্ৰাস পায়। এইধৰণৰ নতুনত্ববিলাকত থাকে ঃ নতুন যন্ত্ৰৰ প্ৰৱেশ ঘটোৱা, উন্নত উৎপাদন প্ৰযুক্তি বা প্ৰক্ৰিয়া, কেঁচামালৰ নতুন উৎস বা নতুন ধৰণৰ কেঁচামালৰ উদ্ভাৱন, ইত্যাদি।

দ্বিতীয়তে, যি উৎপাদনৰ চাহিদা বৃদ্ধি কৰি চাহিদা বা উপযোগিতাৰ ব্যৱস্থাপনাৰ পৰিৱৰ্তন কৰে। এইধৰণৰ নতুনত্বত থাকে ঃ নতুন সামগ্ৰীৰ উদ্ভাৱন বা পুৰণি সামগ্ৰীৰ এক নতুন সংস্কৰণ উলিওৱা, বিজ্ঞাপনৰ নতুন আৰু অধিক কাৰ্যক্ষম ধৰণ, নতুন বজাৰত প্ৰৱেশ, ইত্যাদি।

ওপৰত উল্লিখিত যিকোনো এটাৰ ফলপ্ৰসু সংস্কাৰ সাধনে অধিক লাভ আহৰণ কৰে, কাৰণ নতুনত্ব আৰোপ বা সংস্কাৰ সাধনৰ জৰিয়তে হয় উৎপাদনৰ ব্যয় হ্ৰাস পায় অথবা উৎপাদিত সামগ্ৰীয়ে অধিক ভাল মূল্য কঢ়িয়াই আনে। এই কথা মন কৰিবলগীয়া যে নতুনত্বৰ জৰিয়তে অহা লাভ অস্থায়ী। কাৰণ, প্ৰতিযোগী মাৰ্কাবিলাকৰ (competing brands) একেধৰণৰ সামগ্ৰী/প্ৰযুক্তিৰ উদ্ভাৱনে উদ্ভাৱনৰ প্ৰাৰম্ভিক সুযোগবিলাক নাইকিয়া কৰি পেলাব পাৰে। অৱশ্যে, যদিহে উক্ত সংস্কাৰ বা নতুনত্বক পেটেণ্ট (patent) কৰা হয়, তেন্তে এক গ্ৰহণযোগ্য সময়লৈকে প্ৰাপ্তি থাকিব। এনেদৰে, এক গতিশীল (dynamic) অৰ্থনীতিত শ্ৰেষ্ঠ উদ্যোগীসকলে উদ্ভাৱনৰ জৰিয়তে প্ৰাপ্তি অৰ্জন কৰে।

এইখিনিতে আন এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা মন কৰিব লাগিব যে লাভ হৈছে উদ্ভাৱনৰ কাৰণ আৰু প্ৰতিফল দুয়োটাই। লাভৰ প্ৰতি থকা হাবিয়াসে উদ্ভাৱনৰ এক উৎসাহ হিচাপে কাম কৰে, কাজেই লাভ হৈছে উদ্ভাৱনৰ কাৰণ (cause)। আকৌ, লাভ হৈছে সফল উদ্ভাৱনৰ ফল, সেয়ে লাভ উদ্ভাৱনৰ প্ৰতিফলো (effect)।

লাভৰ উদ্ভাৱন তত্ত্বৰ সমালোচনা ঃ তলত দিয়া কাৰণবিলাকৰ বাবে লাভৰ উদ্ভাৱন তত্ত্বটো সমালোচিত হৈছে —

- লাভৰ উদ্ভাৱন তত্ত্বই অনিশ্চয়তাক লাভৰ এটা উৎস বুলি গণ্য কৰা নাই।
- লাভত আশংকা বহনৰ ভূমিকাও আওকাণ কৰা হৈছে।

১০.৪.২ লাভৰ আশংকা তত্ত্ব

এফ বি হওলিয়ে (F B Hawley)য়ে তেওঁৰ গ্ৰন্থ '*এণ্টাৰপ্ৰাইজ এণ্ড দ্য প্ৰডাক্টিভ প্ৰচেছ*'ত লাভৰ আশংকা তত্ত্ব ব্যাখ্যা কৰিছে। এই তত্ত্ব অনুসৰি, উৎপাদনৰ আশংকা মূৰ পাতি লোৱা বাবে উদ্যোগীয়ে লাভ আহৰণ কৰে। বহু লোকে আশংকা মূৰ পাতি ল'ব নিবিচাৰে। লাভৰ ৰূপত উপভোগ কৰা উদ্‌গণিৰ কাৰণেই উদ্যোগীয়ে আশংকা

মূৰ পাতি লয়। অধিক পৰিমাণৰ আশংকা মূৰ পাতি লোৱা উদ্যোগবিলাকে অধিক হাৰত লাভ বিচাৰে।

হ'ওলিয়ে চাৰিবিধ আশংকাৰ কথা ব্যাখ্যা কৰিছে, প্ৰতিস্থাপন (replacement), নিজ আশংকা (risk proper), অনিশ্চয়তা (uncertainty) আৰু অপ্ৰচলন (obsolescence)।

- প্ৰতিস্থাপনক অৱক্ষয় বুলিও কোৱা হয়। অৱক্ষয় কৰাৰ ব্যয় গণনাৰ যোগ্য আৰু ইয়াক প্ৰতিষ্ঠানৰ ব্যয়ত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়।
- নিজ আশংকা হৈছে উৎপাদিত সামগ্ৰীৰ বিপণন-যোগ্যতা।
- ব্যৱসায়ৰ সৈতে জড়িত অনিশ্চিত উপাদানবিলাকৰ বাবে অনিশ্চয়তাৰ উদ্ভৱ হয়।
- অপ্ৰচলনৰ কথা অনুমান কৰিব নোৱাৰি। কাৰণ, প্ৰযুক্তিৰ পৰিৱৰ্তনৰ আগতীয়া অনুমান সদায় সম্ভৱ নহয়।

ওপৰত উল্লেখ কৰাবিলাকৰ উপৰি, অগ্নিকাণ্ড, দুৰ্ঘটনা ইত্যাদিৰ দৰে কেতবোৰ আশংকাও আছে। এইবিলাকক কোৱা হয় প্ৰাকৃতিক আশংকা (physical risks) আৰু বীমা (insurance)ৰ জৰিয়তে এইবিলাকৰ পৰা ৰক্ষা পাব পাৰি। কিন্তু ব্যৱসায়ত অন্তৰ্নিহিত হৈ থকা আশংকাবোৰ বীমাযোগ্য নহয়। সেয়ে, বীমাৰ অযোগ্য আশংকাবিলাক মূৰ পাতি লোৱা বাবে ব্যৱসায়ীজনে লাভৰ ৰূপত বক্‌চিচ পায়।

লাভৰ আশংকা তত্ত্বৰ সমালোচনা ঃ তলত দিয়া কাৰণবিলাকত লাভৰ আশংকা তত্ত্ব সমালোচিত হৈছে —

- কাৰ্ভাৰ (Carver)ৰ মতে, আশংকা মূৰ পাতি লোৱাৰ বাবে নহয়, বৰং আশংকা লাঘব কৰা (minimise) বাবেহে উদ্যোগীয়ে লাভ আহৰণ কৰে। উদ্যোগীয়ে তেওঁৰ বৃত্তিগত যোগ্যতাৰ সহায়ত আশংকাৰ পৰিমাণ কমাই দিয়ে।
- নাইট (Knight)ৰ মতে, আশংকা দুবিধ আছে— বীমাৰ যোগ্য আৰু বীমাৰ অযোগ্য। বীমাৰ যোগ্য আশংকাই লাভ বৃদ্ধি নকৰে। বীমাৰ অযোগ্য আশংকাই কৰে। বীমাৰ যোগ্য আশংকাবিলাকৰ পূৰ্বানুমান কৰিব পাৰি আৰু ইবিলাকৰ বিৰুদ্ধে আগতীয়া ব্যৱস্থা ল'ব পাৰি। বীমা কোম্পানীবিলাকে আগবঢ়োৱা অগ্নিকাণ্ডৰ বীমা, দুৰ্ঘটনা বীমা, গোষ্ঠী সংঘাত বীমা আৰু এনেধৰণৰ আন ব্যৱস্থাৱলী হৈছে এনে কিছুমান আশংকাৰ উদাহৰণ, যি উদ্যোগীৰ নিজস্ব সামৰ্থ্য প্ৰতিফলিত নকৰে আৰু লাভ নবঢ়ায়।
- উদ্যোগীয়ে কেৱল আশংকা মূৰ পাতি লোৱাৰ বাবেই লাভ আহৰণ নকৰে, বৰং তেওঁৰ দক্ষতা, একচেটিয়া ক্ষমতা, আকস্মিক প্ৰাপ্তি আদিৰ বাবেও লাভ পায়।
- এনেকুৱা একধৰণৰ উদ্যোগীও থাকে যি অধিক লাভ পাবলৈ উদ্যোগ স্থাপন নকৰে বৰং তেওঁৰ নিজা প্ৰতিষ্ঠানত এক নিশ্চিত মাত্ৰাৰ স্বাধীনতা উপভোগ কৰিবলৈ উদ্যোগ স্থাপন কৰে।

➤ এনে বহু উদ্যোগীও থাকে যিসকলে আশংকা মূৰ পাতি লোৱাটোত কম গুৰুত্ব প্রদান কৰে আৰু এক ঔদ্যোগিক সাম্রাজ্য সৃষ্টিক অধিক প্রাধান্য দিয়ে।

১০.৪.৩ লাভৰ অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্ব

অধ্যাপক ফ্রেংক নাইট (Frank Knight)-এ তেওঁৰ *'ৰিস্ক, আনচাৰ্টেইণ্টি এণ্ড প্রফিট'* গ্রন্থত লাভৰ অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্বটো ব্যাখ্যা কৰিছে। নাইটে আশংকা (risk) আৰু অনিশ্চয়তা (uncertainty)ৰ মাজত স্পষ্ট প্রভেদ দেখুৱাইছে। তেওঁৰ মতে, আশংকা হৈছে সেইবোৰ যিবোৰ আগতীয়াকৈ অনুমান কৰিব পাৰি আৰু যিবিলাকৰ বীমা কৰিব পাৰি। এনেদৰে, মৃত্যু, অগ্নিকাণ্ড আৰু জাহাজ ডুবা আদিৰ দৰে আশংকাবিলাকৰ বীমাকৰণৰ হেতু ইবিলাকৰ ব্যয় হিচাপ কৰি উলিয়াব পাৰি। এনেধৰণৰ ঘটনাবিলাকৰ বাবে দিব লগা বীমাৰ কিস্তি (insurance premium) উৎপাদনৰ ব্যয়ত অন্তর্ভুক্ত হয়। এনেদৰে, এই ঘটনাবিলাকৰ আশংকা উদ্যোগীৰ ওপৰত নপৰে, বৰং সেইবিলাক সংশ্লিষ্ট বীমা কোম্পানীবিলাকৰ ওপৰত পৰে। সেয়ে, তেওঁ যুক্তি দর্শাইছে যে এনেধৰণৰ বীমাযোগ্য আশংকাবিলাক লাঘব কৰাৰ বাবদ একোটা ব্যৱসায়ে লাভ আহৰণ নকৰে। কিন্তু, অনিশ্চয়তা সামগ্রীৰ বিপণনযোগ্যতা (marketability) (যেনে- গ্রাহকৰ পছন্দ আৰু অগ্রাধিকাচ্ছ্র পৰিৱর্তনৰ ফলত হোৱা চাহিদাৰ পৰিৱর্তন ইত্যাদি)ৰ সৈতে জড়িত হৈ থাকে, যাক আগতীয়াকৈ অনুমান কৰিব নোৱাৰি আৰু বীমা কৰাব নোৱাৰি। নাইটৰ মতে, ব্যৱসায়ত এনেধৰণৰ অনিশ্চয়তা বহন কৰাৰ বাবে এজন উদ্যোগীয়ে লাভ আহৰণ কৰে।

অনিশ্চয়তা মূৰ পাতি লোৱা কার্যক উৎপাদনৰ এটা উপাদান হিচাপে অন্তর্ভুক্ত কৰিবলৈ নাইট এঢাপ আগুৱাই গৈ কৈছে যে, উৎপাদনৰ আন উপাদানবিলাকৰ দৰে, অনিশ্চয়তা বহনৰো এটা যোগান মূল্য আছে, উদাহৰণ স্বৰূপে, নিশ্চিত প্রতিদান আশা নকৰাকৈ কোনো উদ্যোগী অনিশ্চয়তাৰ সন্মুখীন হ'বলৈ আগ্রহী নহ'ব। এনেধৰণৰ আগ্রহৰ প্রসাৰতা অৱশ্যেই নির্ভৰ কৰে — (ক) উদ্যোগীৰ মেজাজ (temperament), (খ) তেওঁ ব্যৱস্থা কৰা মুঠ সম্পদ (resources) আৰু (গ) অনিশ্চয়তা ৰূপে গণ্য কৰিবলৈ তেওঁ বাধ্য হোৱা এই সম্পদৰাজিৰ পৰিমাণ আদিৰ ওপৰত।

জনা উচিত

কেতবোৰ উপাদানৰ ফলত অনিশ্চয়তাৰ উদ্ভৱ হ'ব পাৰে। এই উপাদানবিলাক হৈছে ঃ

● উদ্যোগটো চৰকাৰে অধিগ্রহণ কৰিব পাৰে, বিশেষকৈ যেতিয়া ই একচেটিয়া ক্ষমতা উপভোগ কৰে আৰু ই নির্ধাৰণ কৰা দাম সাধাৰণতে অধিক বুলি বিবেচিত হয়।

- এক নতুন প্রযুক্তিৰ উদ্ভাৱনে উৎপাদনৰ পুৰণি কৌশল ব্যৱহাৰ কৰা উদ্যোগবিলাকক লোকচান ভৰাব পাৰে। এই অনিশ্চয়তাও পূৰ্বানুমান কৰিব নোৱাৰি।
- উদ্যোগত নতুন প্রতিষ্ঠানৰ প্রবেশে সৃষ্টি কৰা প্রতিযোগিতায়ো আগৰে পৰা থকা প্রতিষ্ঠানৰ লাভ নোহোৱা কৰিব পাৰে আৰু ইয়ে প্রতিষ্ঠানবিলাকক অনিশ্চয়তাত পেলাব পাৰে।
- বাণিজ্য চক্রৰ অস্থিৰতা (cyclical fluctuation)য়ো অনিশ্চয়তাৰ উদ্ভৱ কৰিব পাৰে আৰু লাভৰ অংকত প্রভাব পেলাব পাৰে।

লাভৰ অনিশ্চয়তা তত্ত্বৰ সমালোচনা ঃ নাইটৰ অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্বটো তলত দিয়া কাৰণবিলাকত সমালোচিত হৈছে —

- নাইটে অনিশ্চয়তা বহনক উৎপাদনৰ এটা স্বতন্ত্র উপাদানৰ পর্যায়লৈ লৈ গৈছে। দৰাচলতে, অনিশ্চয়তা বহন হৈছে উৎপাদনৰ প্রকৃত ব্যয়ৰ এটা অংশ।
- অনিশ্চয়তা বহন হৈছে লাভৰ উপাদানবিলাকৰ মাজৰ এটা, কিন্তু ই একমাত্র উপাদান নহয়। একচেটিয়া অৱস্থিতি, সামগ্রীৰ ভেদ কৰণ ইত্যাদি উপাদানবিলাকেও লাভ আর্জিব পাৰে।
- অনিশ্চয়তা বহন কৰাৰ পাছতো, উদ্যোগীয়ে কেতিয়াবা লোকচানৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে।
- মালিকীস্বত্ব (proprietorship) আৰু অংশীদাৰত্ব (share-holding)ৰ মাজৰ পার্থক্যৰ প্রতি নাইটে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা নাই। মালিক আৰু অংশীদাৰসকল হৈছে ব্যৱসায়ৰ স্বত্বাধিকাৰ আৰু সেয়ে তেওঁলোকে অনিশ্চয়তা বহন কৰে। এনেদৰে, যদিও নাইটৰ তত্ত্বই হওলিৰ তত্ত্বতকৈ এক উচ্চমান প্রতিপন্ন কৰিছে, তথাপি ওপৰত উল্লেখ কৰা আসোঁৱাহবোৰ পৰা ই মুক্ত নহয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক।

(ক) লাভৰ অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্বৰ সৈতে এফ বি হওলি জড়িত। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

(খ) লাভৰ অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্ব অনুসৰি, সকলো আশংকাৰ বীমা কৰাব পাৰি। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

(গ) নাইটৰ মতে, এজন উদ্যোগীয়ে অকল্পনীয় অনিশ্চয়তা বহন কৰাৰ বাবে লাভ আহৰণ কৰে, বীমাৰ যোগ্য আশংকা বহন কৰাৰ বাবে নহয়। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

প্রশ্ন নং ৫ ঃ উদ্ভাৱনে উদ্যোগীলৈ কেনেদৰে লাভ কঢ়িয়াই আনে? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ প্রাকৃতিক আশংকা (physical risk) কি কি? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৭ঃ নাইটৰ মতে আশংকা আৰু অনিশ্চয়তাৰ মাজৰ পার্থক্যবিলাক কি কি? (৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

১০.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- লাভ হৈছে উদ্যোগীৰ উপার্জন।
- লাভ এবিধ অৱশিষ্ট (residual) উপার্জন।
- প্রকৃত লাভ মুঠ লাভৰ এটা অংশ।
- মুঠ আয়ৰ পৰা উদ্যোগীৰ মুঠ স্পষ্ট ব্যয় যেতিয়া বিয়োগ কৰা হয়, তেতিয়া আমি মুঠ লাভ পাওঁ।
- একেদৰে, মুঠ আয়ৰ পৰা মুঠ ব্যয় (স্পষ্ট ব্যয় আৰু সৰল ব্যয়) বিয়োগ কৰিলে আমি প্রকৃত লাভ পাওঁ।
- ফলপ্রসূ উদ্ভাৱনে অধিক লাভ আহৰণ কৰে, কাৰণ উদ্ভাৱনৰ জৰিয়তে হয় উৎপাদনৰ ব্যয় হ্রাস পায় নতুবা উৎপাদিত সামগ্রীয়ে এটা অধিক ভাল দাম কঢ়িয়াই আনে।
- উদ্ভাৱনৰ জৰিয়তে অহা লাভ অস্থায়ী। কাৰণ, প্রতিযোগী মার্কাবিলাকৰ (competing brands) গৰাকী উদ্যোগীয়ে একেধৰণৰ সামগ্রী/প্রযুক্তিৰ উদ্ভাৱনে প্রাৰম্ভিক উদ্ভাৱন (initial innovetor)ৰ সুযোগবিলাক নাইকিয়া কৰিব পাৰে।

- অৱশ্যে, যদিহে উক্ত উদ্ভাৱনক পেটেণ্ট (patent) প্রদান কৰা হয়, তেন্তে এক দীঘলীয়া সময়লৈকে উদ্ভাৱনৰ সুফল লাভ কৰি থাকিব। এনেদৰে, এক গতিশীল (dynamic) অর্থনীতিত শ্রেষ্ঠ উদ্যোগীসকলে উদ্ভাৱনৰ জৰিয়তে অধিক মুনাফা অর্জন কৰে।
- এইখিনিতে আন এটা গুৰুত্বপূর্ণ কথা মন কৰিব লাগিব যে লাভ হৈছে উদ্ভাৱনৰ কাৰণ আৰু প্রতিফল দুয়োটাই। লাভৰ প্রতি থকা হাবিয়াসে উদ্ভাৱনৰ এক উৎসাহ (incentive) হিচাপে কাম কৰে, কাজেই লাভ হৈছে উদ্ভাৱনৰ কাৰণ (cause)। আকৌ, লাভ হৈছে সফল উদ্ভাৱনৰ ফল, সেয়ে লাভ উদ্ভাৱনৰ প্রতিফলো (effect)।
- লাভৰ আশংকা তত্ত্ব অনুসৰি উৎপাদনৰ আশংকা মূৰ পাতি লোৱা বাবে উদ্যোগীয়ে লাভ আহৰণ কৰে।
- লাভৰ ৰূপত উপভোগ কৰা উদ্‌গণি (incentive)ৰ কাৰণেই উদ্যোগীয়ে আশংকা মূৰ পাতি লয়। অধিক পৰিমাণৰ আশংকা মূৰ পাতি লোৱা উদ্যোগবিলাকে অধিক হাচ্ছ্ৰ লাভ বিচাৰে।
- হওলিয়ে চাৰিবিধ আশংকাৰ কথা ব্যাখ্যা কৰিছে, যেনে — সালসলনি (replacement), নিজ আশংকা (risk proper), অনিশ্চয়তা (uncertainty) আৰু অপ্রচলন (obsolescence)।
- নাইটৰ মতে, আশংকা হৈছে সেইবোৰ যিবোৰ আগতীয়াকৈ অনুমান কৰিব পাৰি। সেয়ে তেওঁৰ মতে, এনেধৰণৰ বীমাযোগ্য আশংকাবিলাক লাঘব কৰা বাবে একোটা ব্যৱসায়ে লাভ আহৰণ নকৰে।
- আনহাতে, সামগ্রীৰ বিপণন-যোগ্যতা (marketability)ৰ অনিশ্চয়তা (যেনে - গ্রাহকৰ পচন্দ আৰু অগ্রাধিকাচ্ছ্ৰ পৰিৱর্তনৰ ফলত হোৱা চাহিদাৰ পৰিৱর্তন ইত্যাদি)ৰ সৈতে জড়িত হৈ থাকে, যাক আগতীয়াকৈ অনুমান কৰিব নোৱাৰি আৰু বীমা কৰাব নোৱাৰি। নাইটৰ মতে, ব্যৱসায়ত এনেধৰণৰ অনিশ্চয়তা বহন কৰাৰ বাবে একোজন উদ্যোগীয়ে লাভ আহৰণ কৰে।
- অনিশ্চয়তা মূৰ পাতি লোৱা কার্যক নাইটে উৎপাদনৰ এটা উপাদান হিচাপে অন্তর্ভুক্ত কৰিছে। তেওঁৰ মতে, উৎপাদনৰ আন উপাদানবিলাকৰ দৰে, অনিশ্চয়তা বহনৰ এটা যোগান মূল্য (supply price) আছে। অর্থাৎ, নিশ্চিত প্রতিদান আশা নকৰাকৈ কোনো উদ্যোগী অনিশ্চয়তাৰ সন্মুখীন হ'বলৈ আগ্রহী নহ'ব।
- নাইটৰ তত্ত্বটো হওলিৰ তত্ত্বৰ এক উন্নত সংস্কৰণ বুলি প্রতিপন্ন হৈছে যদিও তথাপি ই আসোঁৱাহমুক্ত নহয়।

১০.৬ অধিক জানিবৰ বাবে

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Ahuja, H.L. (2007); *Advanced Economic Theory: Microeconomic Analysis*; New Delhi: S. Chand & Company Ltd.
2) Chopra, P.N. (2008): *Micro Economics*; Ludhiyana: Kalyani Publication.
3) Dewett, K.K. (2005). *Modern Economic Theory*; New Delhi: S. Chand & Company Ltd.
4) Sundharam, K.P.M. & Vaish M.C. (1997); *Microeconomic Theory*; New Delhi: S. Chand & Company Ltd.

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১ গোস্বামী, ড° অতুল. (২০০৫). *স্নাতক মহলাৰ অৰ্থবিজ্ঞানৰ মূল তত্ব (ব্যষ্টিগত অৰ্থনৈতিক তত্ব).* ডিব্রুগড় ঃ ষ্টুডেণ্টচ্ এম্প'ৰিয়াম.

২ আলম, ড° খুৰছেদ, হুদা, ড° মনিৰুল আৰু শৰ্মা, ড° অৰ্চনা. (২০০৪). *স্নাতক মহলাৰ অৰ্থতত্ব (ব্যষ্টিগত অৰ্থবিজ্ঞান).* গুৱাহাটী ঃ ষ্টুডেণ্টচ্ ষ্টৰ্চ, ।

৩ হুদা, ড° মনিৰুল. (২০০৭). *অৰ্থনীতি তত্ব ঃ ব্যষ্টিগত অৰ্থনৈতিক তত্ব,* ডিব্রুগড় ঃ বনলতা.

১০.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) শুদ্ধ (খ) শুদ্ধ

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ উদ্যোগীয়ে আহৰণ কৰা উপার্জনৰ প্ৰকৃতি উৎপাদনৰ আন উপাদানবিলাকে আহৰণ কৰা উপার্জনৰ প্ৰকৃতিতকৈ পৃথক। গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰভেদবিলাক হৈছে ঃ

- প্ৰথমতে, খাজনা, মজুৰি আৰু সুতৰ বিষয়ে আগতীয়াকৈ জানিব পাৰি, লাভৰ কথা জনা নাযায়।
- দ্বিতীয়তে, খাজনা, মজুৰি আৰু সুত শূন্য নহয়, নেতিবাচকো নহয়, লাভ নেতিবাচক (লোকচান) হ'ব পাৰে।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ লাভক ব্যৱসায়ৰ স্বত্বাধিকাৰীৰ বক্‌চিচ বোলা হয়। তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ ধন আৰু সময়ক লৈ আশংকা মূৰ পাতি লয়। যদি লাভ নহয়, তেন্তে ব্যৱসায় চলাই

নিয়া বা অধিক ধন খটুওৱাৰ কাৰণ নাথাকিব। তাৰ পৰিৱর্তে তেওঁলোকে ধন বেংকত ৰাখিব আৰু সেই জমাৰ পৰা সুত আহৰণ কৰিব।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) অশুদ্ধ (খ) অশুদ্ধ (গ) শুদ্ধ

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ফলপ্রসূ উদ্ভাৱনে অধিক লাভ আহৰণ কৰে, কাৰণ উদ্ভাৱনৰ জৰিয়তে হয় উৎপাদনৰ ব্যয় হ্রাস পায় অথবা উৎপাদিত সামগ্রীয়ে অধিক ভাল মূল্য কঢ়িয়াই আনে।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অগ্নিকাণ্ড, দুর্ঘটনা ইত্যাদিৰ দৰে আশংকাক প্রাকৃতিক আশংকা বোলা হয়। এনেধৰণৰ আশংকাৰ ফলত হ'ব পৰা ক্ষতি হিচাপ কৰি উলিয়াব পাৰি আৰু বীমাৰ জৰিয়তে এইবিলাকৰ পৰা ৰক্ষা পাব পাৰি।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নাইটৰ মতে, যিবোৰ ঘটনা আগতীয়াকৈ অনুমান কৰিব পাৰি আৰু যিবিলাকৰ বীমা কৰাব পাৰি, উদাহৰণ স্বৰূপে অগ্নিকাণ্ড, দুর্ঘটনা ইত্যাদি সেইবোৰ অনিশ্চিত ঘটনা নহয়। এইবোছ্ত্র বীমা কৰাব পাৰি। আনহাতে, সামগ্রীৰ বিপণন- যোগ্যতা (যেনে - গ্রাহকৰ পছন্দ আৰু অগ্রাধিকাছ্ত্র পৰিৱর্তনৰ ফলত হোৱা চাহিদাৰ পৰিৱর্তন ইত্যাদি)ৰ সৈতে জড়িত গ্রাহকৰ ক্রিয়া-কলাপসমূহ হৈছে অনিশ্চিত। অনিশ্চয়তাৰ আগতীয়াকৈ অনুমান কৰিব নোৱাৰি আৰু বীমা কৰাব নোৱাৰি।

১০.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

চুটি প্রশ্ন (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন নং ১ ঃ চমুটোকা লিখক

(ক) মুঠ লাভ আৰু প্রকৃত লাভ (খ) উদ্ভাৱন আৰু লাভ আহৰণ

(গ) নাইটৰ আশংকা আৰু অনিশ্চয়তাৰ ধাৰণা।

প্রশ্ন নং ২ ঃ মুঠ লাভ আৰু প্রকৃত লাভৰ মাজৰ পার্থক্য দেখুৱাওক।

প্রশ্ন নং ৩ ঃ নাইটৰ মতে, এজন উদ্যোগীয়ে আশংকা মূৰ পাতি লোৱাৰ বক্‌চিচ হিচাপে লাভ অর্জন নকৰে কিয়?

দীঘল বা ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন নং ১ ঃ লাভৰ উদ্ভাৱন তত্ত্বৰ সমালোচনাত্মক ব্যাখ্যা দাঙি ধৰক।

প্রশ্ন নং ২ ঃ লাভৰ আশংকা বহন তত্ত্বটোৰ ব্যাখ্যা কৰক। তত্ত্বটোৰ সীমাবদ্ধতাবিলাক কি কি?

প্রশ্ন নং ৩ ঃ লাভৰ অনিশ্চয়তা বহন তত্ত্বটো আলোচনা আগবঢ়াওক। এই তত্ত্বটো কিয় সমালোচিত হৈছে?

*** ***** ***

প্ৰসঙ্গ পুথি

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Ahuja, H.L. (2007); *Advanced Economic Theory: Microeconomic Analysis*; New Delhi: S. Chand & Company Ltd.
2) Ahuja, H.L. & Ahuja, A. (2014); *Managerial Economics: Analysis of Managerial Decision-Making*; New Delhi: S. Chand & Company Ltd.
3) Chopra, P.N. (2008): *Micro Economics*; Ludhiyana: Kalyani Publication.
4) Dewett, K.K. (2005). *Modern Economic Theory*; New Delhi: S. Chand & Company Ltd.
5) Jhingan, M.L. (2007); *Micro Economic Theory;* New Delhi: Vrinda Publications.
6) Keats and Young (2004): *Managerial Economics*; Pearson Education.
7) Koutsoyiannis, A. (1994): *Modern Microeconomics*; Macmillan.
8) Koutsoyiannis, A (1979); *Modern Microeconomics*; New Delhi: Macmillan.
9) Mehta, P.L. (2001): *Managerial Economics*; New Delhi: Sultan Chand & Sons.
10) Peterson et al. (2008): *Managerial Economics*; Pearson Education.
11) Pindyck, R.S and D.L. Rubinfeld (2004): *Microeconomics*; Prentice-Hall India.
12) Sundharam, K.P.M. & Vaish M.C. (1997); *Microeconomic Theory*; New Delhi: S. Chand & Company Ltd.